

POLİTİK BÜTÇE DÖNGÜLERİ VE TÜRKİYE’DE SEÇİMLER

Şennur SEZGİN

(Doç. Dr., Eskisehir Osmangazi University, Department of Economics, Eskisehir - Turkey

e-mail: sennursezgin@ogu.edu.tr)

Selami SEZGİN

(Prof. Dr. , Eskisehir Osmangazi University, Department of Economics, Eskisehir - Turkey

e-mail: selamisezgin@hotmail.com)

ÖZET

Bu çalışmada politik bütçe döngüleri teorisi ele alınıp, Türkiye açısından 1950-2014 dönemi itibariyle incelenmiştir. Politik bütçe döngüleri teorisine göre, İktidar partileri yeniden seçilebilmek için ya harcamaları arttırıp bütçe açıklarına sebep olurlar ya da kamu gelirlerini azaltma yoluna giderler. Bu çalışmada Türkiye’de bütçe harcamalarının seçim döneminde oy maksimizasyonu için kullanılıp kullanılmadığı analiz edilmektedir. Bunun için bütçenin en önemli kalemlerinden savunma, eğitim, sağlık tarım, bayındırlık harcamaları incelenmiştir. Ayrıca bu kapsamda Maliye Bakanlığı bütçesi ve borçlarda analiz edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre Türkiye ‘de 1950 yılından itibaren yapılan seçimlerin manipülasyonu ile ilgili 2002 yılına kadar zayıf kanıtlar bulunurken 2002 yılı ve daha sonraki seçimlerde seçim ekonomisi uygulanmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçimler, Türkiye, Bütçe Döngüleri

JEL Kodu: D72, E62, H62

POLITICAL BUDGET CYCLES AND ELECTIONS IN TURKEY

ABSTRACT

This paper analyzes political budget cycles in theory and applies Turkish elections between 1950 and 2011. Political budget cycles theory refers to increases in government spending or the deficit or decreases in taxes (including changes relative to long-term trends) in an election year which are perceived as motivated by the incumbent's desire for re-election for his party. This study examines and tests existence of political budget cycles in Turkey. For this analysis, defense spending, educational spending, health spending, agricultural spending and spending on construction and housing on central government budget has used. In addition, budget of Ministry of Finance and government debt is analyzed. Findings of this study indicate that there is weak evidence of manipulation of the government budget but no evidence of manipulation of the budget after 2002.

Keywords: Elections, Turkey, Political Budget Cycles

JEL Codes: D72, E62, H62

1. GİRİŞ

Kamu tercihleri teorisinin hareket noktası, ekonomi biliminde kullanılan araç ve yöntemlerin klasik siyaset biliminin problemlerinin çözümünde ve kamu sektörünün analizinde kullanılabileceğidir. Teorik çerçevesi Buchanan ve Tullock (1962) tarafında çizilen kamu tercihleri teorisi 1950 ve 1960'lı yıllarda Amerika'daki siyasal karar alma mekanizmasını eleştiren bir görüşüdür. Onlara göre siyasal insan ile ekonomik insanın aynı özelliklere sahiptir. Siyasal süreçte yer alan aktörler karar alırken kamusal yararı değil, kendi çıkarlarını düşünmektedirler. Dolayısıyla kolektif kamusal düşünce yerine, bireysel çıkarları doğrultusunda ve rasyonellik anlayışı içinde hareket ederler. Bu nedenle siyasal karar alma süreci içinde yer alan seçmenler, bürokratlar, baskı grupları ve seçime giren siyasi aktörlerin davranışları ekonomi biliminin yöntemleri ile analiz edilmektedir.

Kamu Tercihleri çerçevesinde Siyasal aktörlerin davranışlarını inceleyen teoriye politik konjonktürel dalgalanmalar adı verilmektedir. Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi geniş anlamda siyasi ve politik avantaj elde etmek isteyen politikacıların seçim beklentilerine uygun olarak ekonomide genişletici politikalar uygulamaları ve bunun sonucunda makro ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemli devresel etki yaratılması olarak tanımlanmıştır. Kısa dönem seçim öncesi ve seçim yılını ve/veya seçim yılını ve seçim sonrası yılı içeren 1 yıllık süreyi kapsamaktadır. Uzun dönem bir seçimden diğerine kadar ki 4 yıllık süreyi içermektedir (Onur, 2002; 87). Yani politik konjonktürel dalgalanmalar politikacıların ekonomi üzerindeki her türlü etkilerini kapsar (Alcoe, 2001; 9).

Literatürde dört tip politik konjonktürel dalgalanmalar mevcuttur. Fırsatçı Politik Konjonktürel Dalgalanmalar, Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktürel Dalgalanmalar, Partizan Konjonktürel Dalgalanmalar ve Rasyonel Partizan Konjonktürel Dalgalanmalar. Partizan ve rasyonel partizan modellerde, politik partilerin birbirlerinden farklı ekonomik ideolojileri vardır. Sol partiler daha çok işsizliği azaltmaya yönelmekle beraber, sağ partiler daha çok enflasyonu düşürmeye odaklanmışlardır. Fakat bu modeller Türkiye şartları ile pek bağdaşmamaktadır. Genelde partizan modeller ABD, İngiltere gibi iki parti sisteminin var olduğu ülkelerde görülmektedir. Türkiye'de ise, partilerin ekonomi politikalarını ideolojik olarak kesin sınırlarla ayırmak pek mümkün değildir. Yani Türkiye'de bazen sağ partilerin

hedefi de işsizliği düşürmek olabilmektedir. Yine Türkiye’de politik konjonktürel dalgalanmalarla ilgili çok az olan çalışmalardan Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004) ve Sayan ve Breumer (1997) çalışmalarında Türkiye’de partizan ve rasyonel partizan konjonktürel dalgalanmaların varlığına rastlanmamıştır.

Rasyonel konjonktürel dalgalanmalar modeli, fırsatçı konjonktürel dalgalanmalar modelinden çok az da olsa farklıdır. Rasyonel modelde seçmenler “rasyonel”dir, yani makro ekonomi ile ilgili elde edebildikleri tüm bilgileri beklentilerine dahil edebilmekteler ve bugünün ekonomi politikalarının gelecekteki sonuçlarını anlayabilmektedirler. Bu durumda rasyonel modelde iktidar partileri fırsatçı konjonktürel dalgalanmaları iktidarlarının sadece küçük bir bölümünde bu tür politikaları takip etmektedirler (Bu dönem seçimlerden hemen önceki dönemdir). Bu teorik farklılıktan dolayı rasyonel konjonktürel dalgalanmaların tahminleri, fırsatçı konjonktürel dalgalanmalara göre kısa dönemli ve bir defaya mahsus döngülerden ibarettir. Bu nedenle rasyonel konjonktürel dalgalanmalar seçimlerden önceki kısa bir dönemi araştırmak için uygun bir modeldir. Dolayısıyla bu çalışmada seçim dönemlerinde hazırlanan bütçelerin siyasilerin fırsatçı davranışlarına maruz kalıp kalmadığını inceleyeceği için çalışmamıza uygun bir modeldir. Ayrıca fırsatçı konjonktürel dalgalanmalar modeli gerçek hayatta karşılaşılan durumları açıklamada her zaman yeterli olamamışlardır. Bu nedenle konjonktürel dalgalanmalar modellerine parasal değişkenler dışında maliye politikası değişkenleri de dahil edilmeye başlanmıştır. Politik bütçe döngüleri teorisine göre iktidarlar ya bütçe açıklarına neden olacak biçimde, ya da kamu harcamalarının bileşimini değiştirecek bir şekilde, maliye politikası araçlarını kullanarak popülaritelerini arttırmaya çalışırlar. Yani Politik Bütçe Dalgalanmaları Teorisi, temel olarak halkın kendisini yönetecek temsilcileri seçerken, devletin bütçesinde, toplam kamusal giderlerin arttığı veya toplam kamusal gelirlerin azaltılması biçiminde iki durumla karşılaşıldığını açıklamaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de maliye politikası araçlarının politik amaçlı kullanılıp, kullanılmadığı analiz edilecektir. Bu amaçla bütçede temel aldığımız kalemler bütçenin en önemli harcama kalemini oluşturan Maliye Bakanlığı bütçesi ve Borçlar kalemi ele alınacaktır. Bunun yanında bütçede önemli yer tutan ve savunma, eğitim, sağlık, tarım, bayındırlık ve harcamalarındaki değişiklikler incelenecek ve politik bütçesel döngüler konusunda kanıtlar aranacaktır.

Girişi takip eden ikinci bölümde Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi genel çizgileri ile incelendikten sonra üçüncü bölümde rasyonel politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi ve bütçe döngüleri modeli açıklanacaktır. Dördüncü bölüm Türkiye’de seçimlerin ele alınırken, beşinci bölümde politik bütçe döngülerinin analizi yapılacaktır. Bunu yapabilmek için bütçenin en önemli kalemlerinden savunma, eğitim, sağlık, tarım, bayındırlık harcamaları seçimden bir önceki yıl, seçim yılı ve bir sonraki yıl itibarıyla incelenecektir. Ayrıca Maliye Bakanlığı bütçesi ve borçlarda analiz edilecektir.

2. Politik Konjonktürel Dalgalanmalar

Fırsatçı politik konjonktürel dalgalanmalar modeli Nordhaus (1975) tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde hükümet seçimlerden hemen önce yapay olarak ekonomiyi harekete geçirir ve ekonomiyi genişletir, seçimlerden sonra enflasyon sonuçlarını elimine etme yoluna gider. Bu davranışları seçmenler tarafından ödüllendirilir. Çünkü seçimler ekonominin geçici olarak iyileştiği dönemlerde yapılır ve bu fırsatçı davranışların doğasını seçmenler anlayamadıklarından zaman, zaman onların kandırılması söz konusudur. Seçmenler geçmiş deneyimlerinden ders almazlar ve bir önceki dönem seçim sonrası ekonomik durgunluğu yaklaşan seçimler zamanı unuturlar (Alesina, Roubini ve Cohen; 1997:16). Nordhaus (1975)’un modelinin yedi varsayımı vardır. Bu varsayımları Alesina, Cohen ve

Roubini (1991), Alesina ve Roubini (1992), ve Alesina, Cohen ve Roubini(1997) yaptıkları çalışmalarda şu başlıklar altında toplamışlardır.

- i. Ekonomide Phillips Eğrisinin geçerliği kabul edilmektedir.
- ii. Enflasyon beklentileri adaptive (uyumcul)dir.
- iii. Politikacılar birbirinin benzeridir. İktidarda olmayı her zaman isterler. Partiler arası politika farklılıkları dikkate alınmamaktadır.
- iv. Her seçimde birbirinin rakibi iki parti vardır.
- v. Seçmenler ekonomik büyümeyi severken, enflasyon ve işsizlikten hoşlanmazlar.
- vi. Toplam talebi etkilemek için kullanılan para ve maliye politikaları siyasi karar alıcıların kontrolü altındadır.
- vii. Seçim dönemi exojen (dışsal) bir değişken olarak kabul edilmektedir.

Fırsatçı konjonktürel dalgalanmalar modeline birçok eleştiri yapılmıştır. Birinci eleştiri seçmenlerin rasyonel olmadığı varsayımıdır. Buna göre seçmenler enflasyon beklentilerinde ve siyasi parti adaylarının yeteneklerini değerlendirmede beceriksizdirler. Halbuki ikiden fazla seçim gören seçmenler iktidardaki partinin fırsatçı davranıp, davranmadığını öğrenir. Çünkü seçmen, iktidarı fırsatçılığından dolayı bir sonraki seçimde cezalandırıp, muhalefeti ödüllendirir (Gauiter, 2003; 7).

Yapılan ikinci eleştiri, politik konjonktürel dalgalanmalar varsayımına göre politikacılar kendi istekleri doğrultusunda ekonomiyi manipüle edebilecekleri varsayımıdır. Bu durum o kadar açık değildir. Birincisi, günümüzde politikacılara uluslararası güçler tarafından bazı sınırlamalar yapılmaktadır, özellikle de küresel pazarlarda kabul görme önemlidir. Yine Türkiye için Avrupa Birliğine girme çabası Türk hükümetinin birçok fırsatçı davranışlarına sınırlamalar getirmektedir. Bunun dışında, politikacıların davranışların ülke içinde bazı güçler tarafından sınırlandırılmıştır. Günümüzde artık hükümetlerin çoğunluğu tek parti tarafından değil, koalisyonlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu da hükümetlerin davranışlarında bir sürü sınırlandırmalar getirmektedir. İkinci olarak, rasyonel beklentiler teorisine göre, hükümetler rasyonel olursa politik konjonktürel dalgalanmalar olmayacaktır, çünkü seçmenler hükümetin seçimlerdeki motivasyonlarını anlayıp, ona göre cevap verecektir. Rasyonel beklentiler altında politikacılar reel değişkenleri ancak sürpriz yaparak veya insanları yanıltarak etkileyebilirler (Gauiter, 2003; 7).

Varsayımlara yapılan üçüncü eleştiri ise, maliye politikalarının göz önünde bulundurulmamış olmasıdır. Ampirik çalışmalar transfer harcamalarının çok önemli olduğunu vurgulamış olmasına rağmen çok fazla göz önünde bulundurulmamıştır. Daha sonraki çalışmalar bu vurgulanan eksiklikleri gidermek için ortaya çıkmıştır. Mesela, Rogof (1990), Cukierman ve Meltzer (1986) bu eksikliği gidermek için Phillips eğrisi yerine hükümet bütçesini göz önünde bulundurmuştur. Bu nedenle bu çalışmada rasyonel politik konjonktürel dalgalanmalar modeli ele alıp, Türkiye açısından analiz ettik.

3. Rasyonel Politik Konjonktürel Dalgalanmalar Teorisi

Nordhaus (1975) modeli iki açıdan rasyonel davranışlara uygun düşmemektedir.

- i. Phillips eğrisi rasyonel olmayan beklentileri içine almaktadır.
- ii. Seçmenler rasyonel davranmamaktadırlar.

Birçok araştırmacı, geleneksel politik konjonktür modelinin içine rasyonel modelin sokulmasını önermişlerdir. Bütün bu modellerde, seçmenlerin rasyonel davrandığı ve elde ettikleri bilgiler doğrultusunda faydalarını maksimize etme çabasında oldukları kabul edilmiştir. Yani bu modelin geleneksel konjonktür teorisinden farkı, kişilerin beklentilerinin rasyonel beklentiler hipotezine dayalı olduğu bir modeldir (Alesina, Roubini ve Cohen,1997;22). Yani bu modellerde yer alan aktörler ellerinde var olan bilgiyle en iyi öngörüü yaparlar, fakat bu bilgi eşit dağıtılmamıştır. Hükümet tam bilgiye sahip iken, seçmenler eksik bilgiye sahiptirler, yani bu modellerde asimetrik bilgi söz konusudur.

Rasyonel politik konjonktürel dalgalanmalarla ilgili ilk çalışmalar Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini (1994) tarafından yapılmıştır. Rogoff (1990) modelinin ana kavramı yönetimsel yeterliliklerdir. Yönetimsel yeterlilik, devlet gelirlerinin kamu mal ve hizmeti olarak dağıtılmasıdır. Yeterli olan hükümet, az gelir ile daha fazla mal ve hizmet sağlayandır. Ayrıca Rogoff modeline görünen şokları (looks shock) dahil etmiştir. Görünen şoklar hükümetin ve başbakanın yönetebilme kabiliyetini sınırlandırır, fakat bunlar kamu mallarının üretim ve dağıtımında hükümetin yönetimsel yeterliliği ile doğrudan bağlantılı durumlar değildir (Garatt, 1998;28).

Persson-Tabellini'nin modelinin ana yapısı ise, hükümetin düşük enflasyon ve daha fazla üretim konusundaki yeterliliği oluşturmaktadır. Yani, Persson ve Tabellini diğerlerinden farklı olarak hükümetin enflasyon-işsizlik ilişkisini çözmesindeki yeterliliğine odaklanmıştır. Diğerleri ise, hükümetin kamu finansman yönetimindeki yeterliliğine odaklanmışlardır (Garratt, 1998;27). Rasyonel fırsatçı modellerde yeterlilik asimetrik bilgi ile birleştirilmiştir. Farklı hükümetler ekonomi konusunda farklı yeterliliklere sahiptirler. Yeterlilik özel bilgi konumundadır. Hükümet kendi yeterliliğini bilirken, seçmenler hükümetin kabiliyetleri konusunda fazla bir bilgileri yoktur. Onlar sadece ekonomik durumu gözlemleyerek hükümetin yeterliliği konusunda bilgi sahibi olurlar. Bu nedenle de hükümetler her seçim öncesinde mümkün olduğu kadar ekonomik problemlerle baş etmede yeterli olduğunu seçmene göstermeye çalışarak, fırsatçı model örneği verirler. Aslında hükümetin tam yeterliliği pareto optimumu sağlandığı durumda gerçekleşir(Nordhaus,1989;6).

3.1 Modelin Varsayımları

Rasyonel fırsatçı modelinin varsayımları geleneksel fırsatçı modelin varsayımlarından bazı farklılıklar gösterir. Rasyonel fırsatçı konjonktürel dalgalanmalar modelinin varsayımları (Alesina, Roubini, Cohen, 1997;24; Gautier,2003; 8).

1 -Ekonomi Phillips eğrisi tarafından tanımlanmakla beraber, Phillips eğrisine yeterlilik terimi eklenmiştir.

$$y_t = \tilde{y} + y (\Pi_t - \Pi_t^e) + \varepsilon_t$$

ε_t yeterlilik terimidir. Burada yeterliden kast edilen, hükümetin problemleri çözme ve ekonomiyi etkin olarak yönetmesidir. Yeterli hükümet doğal büyüme oranını, verilen enflasyon ve beklenen enflasyon kadar arttırabilir. Zaman yapısı olarak yeterlilik terimini şöyle yazabiliriz.

$$\varepsilon_t = \Phi_t + \Phi_{t-1} ; E(\Phi_t) = 0 \quad \text{bütün } t \text{ için.}$$

Φ tesadüfi değişkendir ve hükümetin yeterliliğini gösterir. Eşitliğe göre yeterlilik tesadüfü ve zaman içinde kalıcıdır. Hükümetin yeterliliği tesadüfü, çünkü karşılaştığı problemlere bağlı bir durumdur. Diğer taraftan kalıcıdır, çünkü belli bir problemi bugün

çözen hükümet, gelecekte de aynı problemi çözmesi çok büyük bir olasılıktır. Bu son eşitlik önemlidir, seçmenler adayların yeterliliklerini seçimden önce bilmemektedirler.

2-Enflasyon beklentileri rasyoneldir.

$$\Pi_t^e = E(\Pi_t / I_{t-1})$$

I_{t-1} bize seçmenlerin bilgiye $t-1$ dönemini sonunda ulaşabildiklerini göstermektedir.

3- Politikacılar birbirinin benzeridir. İş başında olmayı her zaman tercih ederler. Bu varsayımda hafif bir değişim söz konusudur. Politikacılar sadece yeniden seçilmeyi düşünmezler, bunun yanında sosyal refahın artırılması konusunda da çaba gösterirler.

4- Seçimlerde iki taraf söz konusudur. İktidar ve muhalefet

5- Seçmenler kendi faydalarını maksimize edecek politikacıları seçerler. Bütün seçmenler aynı fayda beklentisi içinde oldukları varsayılır. Fakat politikacılar fırsatçıdır, seçimleri kazanmak isterler. Seçmenler ve hükümet için fayda fonksiyonunu şöyle yazabiliriz.

$$U = E\left\{ \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t u_t(y_t, \pi_t) \right\} \quad 0 < \beta < 1 \quad (2.7)$$

Şeklinde tanımlanmaktadır.

U_t : İşsizlik Oranı

Y_t : Ekonomik Büyüme

Π_t : Enflasyon Oranı

Burada seçmenler politikacıların yetenekleri konusunda tam bilgi sahibi olmamalarına rağmen, politikacılar bunu bilmektedirler. Burada asimetrik bilgi söz konusudur.

6- Politika yapıcılar enflasyonu doğrudan kontrol edebilirler. Bu varsayım Merkez Bankasının siyasetten bağımsız olmadığını belirtmektedir. Bağımsız bir merkez bankası politikacıların manipülasyon olanaklarını ortadan kaldıran bir etken olarak görülebilmesine rağmen, bazen en bağımsız merkez bankasının dahi hükümetlerin politik kararlarında etkilendiği görülmektedir.

7-Seçim zamanı ekzojen (dışsal) olarak belirlenir

3.2. Modelin İşleyişi

T ve T+1 dönemi gibi iki dönemin var olduğunu kabul edelim. T döneminde iktidar partisi Φ , tesadüfî değişkeni bilmekte, enflasyon oturmuş ve herkes ekonomideki büyümeyi gözlemleyebilmektedir. Daha sonra, T+1 döneminde seçimler yapılmakta, fakat politikacı ve adayların yetenekleri, ε_t , sadece bir seçim dönemi itibariyle bilinmektedir. Bu dönem boyunca (t), seçmenler Π_t ve Φ_{t-1} gözlemleyebildiler, fakat Φ_t gözlemleyemediler. Bu varsayımlar altında ekonomik büyüme seçmenlere iktidarın yeterliliği konusunda sinyal verebilir. Çünkü iktidar partisi, seçmenlerin yüksek istihdam seviyesi ve yüksek yeterlilik düzeyi (Φ_t) gözlemleyebilmeleri için yüksek enflasyon yaratma güdüsüne sahiptir. t+1 iktidar partisi yeniden seçildiğinde ekonomi doğal düzeyinin üzerinde bir büyüme sergiler.

Bu model iki önemli sonuç doğurur. Birincisi, eğer politikacılar yetenekli ise, politik konjonktürel dalgalanmaları genelleştireceklerdir. Çünkü yeterlilik bir dönem boyunca izlenecektir, iktidardakiler kendilerinin yeterli olduklarını göstermek için büyümeyi devamlı teşvik edeceklerdir. İkincisi, modele göre yetenekli politikacılar her zaman iş başına gelecektir. Seçmenlerin ekonominin durumuna bakarak oy vermeleri oldukça akılcı bir yaklaşımdır. Çünkü ekonomik durum politikacıların yetenekleri konusunda çeşitli sinyaller

vermektedir. Bu durumda bugünkü ekonomik problemleri çözebilen politikacıların, gelecekteki problemleri de çözmedeki yeterliliğini göstermektedir. Yani yeterliliğin kalıcılığını (ε_t) gösterir (Gautier, 2003; 9).

3.3. Rasyonel Politik Bütçe Döngüleri Modeli

Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990) Phillips eğrisi yerine “hükümet bütçesini” esas alarak modeller geliştirmişlerdir. Rogoff’un politik bütçe dalgalanmaları modeli, üretim ve enflasyondaki döngüler yerine maliye politikasında ortaya çıkan devreleri esas almaktadır.

3.4. Bütçe Döngüleri Modelinin Varsayımları

Rogoff’un modeli, dinamik, çok boyutlu sinyal modelidir. Bu modelde seçmenler ve politikacılar rasyoneldir ve faydalarını maksimize etmeye çalışırlar. Rogoff’un modelinde altı tane varsayım olmasına rağmen biz burada üç tanesini ele alacağız.

1- Ekonomide birbirine özdeş çok sayıda vatandaş vardır. Bu vatandaşların her biri kamu ve özel tarafından üretilen malların tüketiminden fayda sağlamaktadır. Temsili vatandaşın fayda fonksiyonunun beklenen değeri, $E_t^p(\Gamma_t)$ dir. Burada E^p vatandaşların genel bilgi setine dayanan bekleyişlerini temsil etmektedir.

$$\Gamma_t = \sum_{s=t}^T [U(c_s, g_s) + V(k_s) + \eta_s] \beta^{s-t}$$

Bu eşitlikteki c , vatandaşların sermaye başına özel mal tüketimlerini, g ise kamu malı tüketimlerini, k , kamu yatırım malını temsil etmektedir. U ve V düzenli konkav fonksiyonlardır. T sonsuz olabilen zaman, η ise, rassal şoklardır (Rogoff, 1990; 22-23).

2- Hükümetin bütçe kısıtı:

$$g_t + k_{t+1} = t_t + \varepsilon_t$$

şeklinde tanımlanmaktadır. Buradaki g , hükümet harcamalarını, k_{t+1} t döneminde yapılan ve üretime geçecek kamu yatırımını, t vergileri, ε ise hükümetin becerikliliğini göstermektedir. Hükümetin yetenekliliğinden kast edilen veri bir gelirle daha çok kamu malı üretmesini içermektedir. Seçmenler g , t ve k_t gözlemleyebilmektedirler, fakat k_{t+1} ve ε_t hakkında tam bilgi sahibi değildirler. Seçmenler t döneminin sonunda oy kullanırken k_{t+1} ve ε_t bilmemektedirler (Kuzu, 2001; 33).

3- Liderin fayda fonksiyonu sıradan vatandaşın fayda fonksiyonu gibidir. Yani diğer vatandaşlar gibi liderde, kamu ve özel kesim tarafından üretilen malları tüketmekte, yatırım mallarını kullanmaktadır. Fakat bunun yanında yöneticiler X zamanı için (iktidarda bulunduğu dönem) “ego tatmini” dediğimiz ekstra durumlar elde ederler. Bunu bir eşitlik şeklinde yazarsak;

$$E_t^l(\Gamma_t) + \sum_{s=t}^T \beta^{s-t} X \pi_{s,t}$$

Eşitliğin ilk tarafı sıradan vatandaşın fayda fonksiyonuna eşittir, ikinci taraf ise ego tatmini bölümüdür. Bu sıradan vatandaş da yoktur. Burada $\Pi_{s,t}$ tahmini iktidarda bulunma süresini ifade eder, X ise muhtemel ego tatminini göstermektedir (Rogoff, 1990; 23).

3.5. Modelden Çıkarımlar ve Farklı Yaklaşımlar

Bu modelde politik bütçe dalgalanmalarını yaratan, seçmenlerin iktidardaki yöneticilerin kamu mallarını üretme sürecindeki becerileri hakkındaki geçici bilgi

asimetrisidir. Seçimlerden önce reel yatırımlarda (kısa süreli, geçici ve göstermelik olarak, seçim kazanmaya yönelik sanal yatırımlar hariç) azalma, kolaylıkla gözlenebilen kamu tüketim harcamalarında artma eğilimi gözlenmektedir. Bu durum verimlilik ve etkinlik için zararlı olmasına rağmen; bu sonuçlar, seçmenler tarafından belli bir gecikmeyle gözlemlenebilmektedir. Böylece, Politik Bütçe Döngüleri, "kamu harcama programları yoluyla, kaynakların dağılımındaki çarpıklıklar olarak, seçim yılını izleyen yıl ve/veya yıllarda görülmektedir (Onur, 2002 www.işgüç.org).

Fırsatçı konjonktürel dalgalanmalar orijinalinden farklı olarak değişik mekanizmalarla analiz edilmiştir. Baleiras (1997) fırsatçı dalgalanmalara farklı bir bakış açısı vermiştir. Fırsatçı modellerde iktidar partisinin hedefi yeniden seçilme şansını arttırmaktır. Baleiras ise farklı bir bakış açısıyla, iktidarın hedefinin seçimlerde yenilgiyle çıkma ihtimaline karşılık kendi refahıyla ilgilenmek olduğunu iddia etmektedir. Seçimle iş başına gelme yoğun rekabetin yaşandığı alanlardır ve buralarda bulunma belli dönemlerle sınırlıdır. Bu nedenle iş başında olanlar seçimde kaybetme olasılığına karşılık alternatif işler bulmak zorundadır. Özellikle bu durum mahalli idareler için daha fazla geçerlidir. Bu nedenle iktidardakilerin rasyonel davranarak maliye politikalarını yaparken farklı gelir elde etmeye yönelmesi normaldir. Baleiras politik konjonktürel dalgalanmaların çıkış nedeni olarak, kişilerin kendi refahlarını maksimize etme çabalarını göstermiştir. Bunun içinde her türlü rasyonel olmayan durumları bertaraf etmek için tam öngörme (perfect-foresight) modeli kullanılarak rasyonel olmayan durumların üstesinden gelinmiştir. Sonuç olarak bu çalışma politik konjonktürel dalgalanmaların nedeninin kişilerin refah maksimizasyonu olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur (Baleiras,1997).

4. TÜRKİYE'DE SEÇİMLER

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulduğundan 1946 yılına kadar geçen dönemde yapılan 1927, 1937, 1935, 1939 ve 1943 seçimleri demokratik özellikler taşımaz. Bu seçimlere Cumhuriyet Halk Partisinden (CHP) başka partinin katılmasına izin verilmemiştir.

İlk çok partili seçimler 21 Temmuz 1946'da yapılmış ve CHP kazanmıştır. DP ülke çapında örgütlenmesini tamamlayamadığından 465 milletvekilliği için, sadece 273 yerde aday gösterebildi ve seçimler tek dereceli çoğunluk sistemine göre yapıldığından sadece 62 milletvekili çıkarabildi.

İkinci seçimler 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmış ve Demokrat Partinin başarısıyla sonuçlanmıştır. Seçmenlerin %53 desteğini alarak, meclisteki milletvekilliği sayısının çoğunluğunu ele geçirmiştir. 22 Mayıs'ta yeni meclis toplanarak Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ı, Başbakanlığa ise Adnan Menderes'i getirmiştir

Üçüncü seçimler 1954 yılında yapılmış ve DP bu seçimlerden oyların % 58'ini alarak, mecliste % 92 çoğunluk elde etmiştir. Fakat tek parti döneminin kurumlarıyla devam eden, beklenen liberalleşmeyi sağlamayan ve aydın kesimin beklediği özgürlükleri veremeyen DP'den 1954'den sonra kopmalar başlamıştır. Sonraki seçim 1958'de yapılması gerekirken durumun daha da kötüleşeceğini düşünen iktidar seçimi 1957 yılına almıştır

Türkiye'de politik ekonomik sistemin ikinci dönemini 1960-1980 dönemi kapsamaktadır. 27 Mayıs 1960 'da askeri darbe ile başlayan bu dönem yine 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile sona ermiştir. Bu dönemde beş genel seçim yapılmıştır. Bu dönem demokratik rejimin ciddi sınavlardan geçtiği, koalisyon hükümetlerinin bol olduğu ve Adalet Partisinin (AP) iktidar yılları olarak tanımlayabiliriz. Seçimler sırasıyla 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 yıllarında yapılmıştır.

Politik ekonomi açısından incelenen son dönem 1980'den başlayıp günümüze kadar (2015) geçen dönemdir. Bu dönemde sekiz genel seçim yapılmıştır. Seçimler sırasıyla 1983, 1987, 1991, 1995, 1999, 2002, 2007 ve 2011 yıllarında yapılmıştır. Seçim tarihleri arasındaki aralık açısından en uzun aralıklı seçim 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimdir. İki seçim arasındaki süre altı yıl beş aydır (önceki seçim tarihi, 5 Haziran 1977). İki seçim arasındaki en kısa aralık ise üç yıl dört ay ile 24 Aralık 1995 Pazar ile 18 Nisan 1999 Pazar seçimleri arasındadır.

Tablo.1 Türkiye’de Seçim Tarihleri

Sayı	Seçim Yılı	Seçim Tarihi	Yıl Aralığı	Milletvekili Sayısı
1	1946	21 Temmuz 1946 Pazar	...	465
2	1950	24 Mayıs 1950 Çarşamba	3 yıl 10 ay	487
3	1954	02 Mayıs 1954 Pazar	4 yıl	541
4	1957	27 Ekim 1957 Pazar	3 yıl 5 ay	610
5	1961	15 Ekim 1961 Pazar	4 yıl	450
6	1965	10 Ekim 1965 Pazar	4 yıl	450
7	1969	12 Ekim 1969 Pazar	4 yıl	450
8	1973	14 Ekim 1973 Pazar	4 yıl	450
9	1977	05 Haziran 1977 Pazar	3 yıl 8 ay	450
10	1983	06 Kasım 1983 Pazar	6 yıl 5 ay	399
11	1987	29 Kasım 1987 Pazar	4 yıl	450
12	1991	20 Ekim 1991 Pazar	4 yıl 1 ay	450
13	1995	24 Aralık 1995 Pazar	4 yıl 2 ay	550
14	1999	18 Nisan 1999 Pazar	3 yıl 4 ay	550
15	2002	03 Kasım 2002 Pazar	3 yıl 7 ay	550
16	2007	22 Temmuz 2007 Pazar	4 yıl 8 ay	550
17	2011	12 Haziran 2011 Pazar	3 yıl 11 ay	550
18	2015	07 Haziran 2015 Pazar	4 yıl	550
19	2015	01 Kasım 2015 Pazar	4 ay	550

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikleri 2017

5. TÜRKİYE’DE POLİTİK BÜTÇE DÖNGÜLERİNİN ANALİZİ

İncelememizde seçimlerden bir yıl önce seçim yılı ve seçimlerden bir yıl sonra bütçedeki bazı ana kalemlerdeki gelişmeler analiz edilecek ve iktidar partisinin seçim sonuçlarını manipüle etmek için bu harcamalarda değişikliğe gidip gitmediği araştırılacaktır.

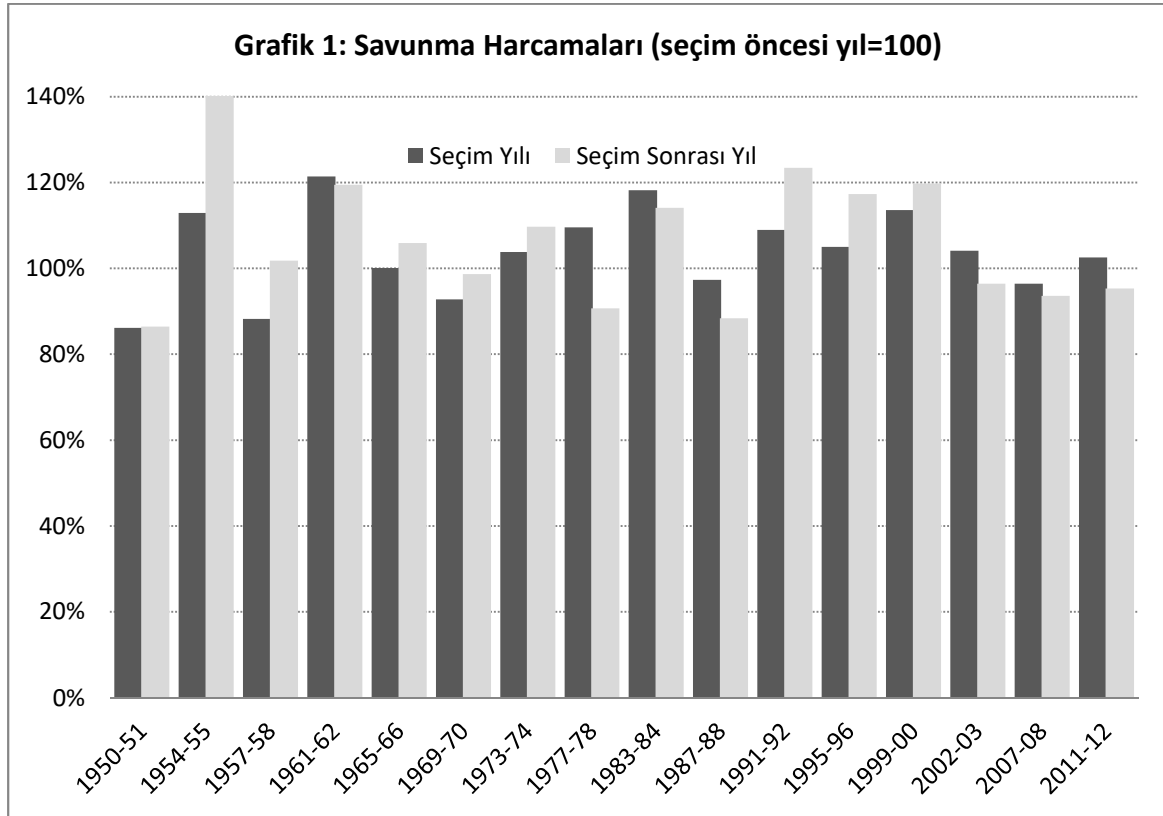
Analiz için bütçede temel aldığımız kalemler bütçenin en önemli harcama kalemini oluşturan Maliye Bakanlığı bütçesi ve Borçlar kalemidir (Borçlar kalemi ilk dört seçimde bütçede ayrı olarak gösterilmiştir). Borçlar 1984 yılında itibaren hazine bütçesi içinde yer almıştır. Bütçede önemli yer tutan ve savunma, eğitim, sağlık, tarım, bayındırlık ve harcamalarındaki değişiklikler incelenmiş ve politik bütçesel döngüler konusunda kanıtlar aranmıştır.

Bütçe harcamaları ile ilgili veriler Maliye Bakanlığında elde edilmiştir. Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri ve Harcamalar 1924-2012 veri tabanından gerçekleşen harcamalar elde edilmiştir. Elde edilen harcamalar Türkiye İstatistik Kurumu ulusal hesaplar GSYİH deflatörü kullanılarak enflasyon etkisinden arındırmak için nominal

fiyatlardan reel fiyatlara dönüştürülmüştür. Reel fiyatlara dönüştürülen harcamalar daha sonra seçim öncesi yıl 100 baz olacak şekilde indekslenmiştir. Bu yolla seçim yılı ve seçim sonrası yıllardaki harcama değişiklikleri belirlenen her harcama kalemi her seçim için ayrı ayrı yorumlanmıştır.

5.1 Seçimler ve Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler

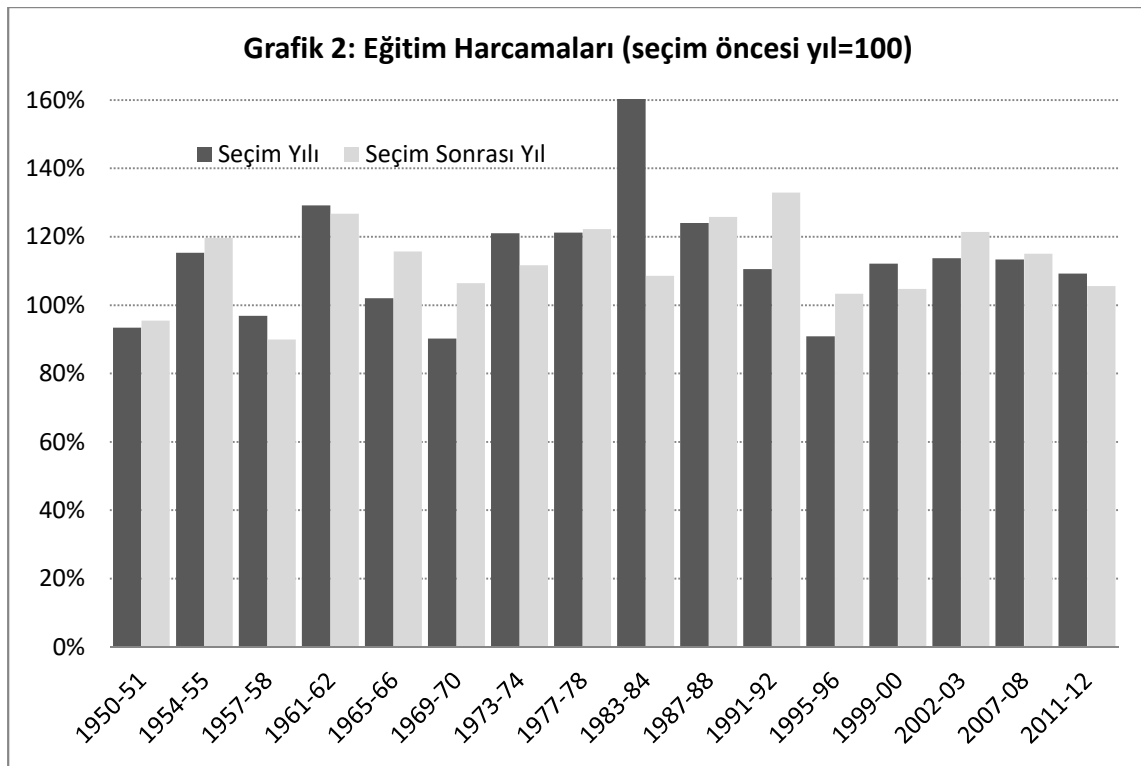
Tablo 1 de genel bütçe içerisinde gerçekleşen reel savunma harcamalarının seçim öncesi yıl 100 kabul edilerek oluşturulmuş grafik görülmektedir. Analizde 1946 seçimleri demokratik seçim niteliği taşımadığından ve tablolarda büyük sapmalara neden olduğundan dahil edilmemiştir. Seçim yılları açısından bakıldığında savunma harcamalarında 16 seçimden 10 unda artış gözlenmiştir. 5 seçimde savunma harcamalarında düşüş ve bir seçimde ise değişiklik olmamıştır. Seçim yılındaki en yüksek savunma harcamaları artışı 1954, 1961, 1983, 1991 ve 1999 yıllarındaki seçimlerde gerçekleşmiştir. 1950, 1957, 1969, 1987 ve en son 2007 seçimlerinde savunma harcamalarında seçim yıllarında düşüş gözlenmiştir. Tablodaki veriler incelendiğinde savunma harcamalarının bütçesel döngüsü ile ilgili sistematik bir sonuç gözlenmemektedir. Seçim sonrası yıllardaki savunma harcamalarının gelişimini baktığımızda, dokuz seçimde savunma harcamalarında artış söz konusudur. Yedi seçimde ise düşüş gözlemlenmektedir. İktidarda olan partiler dikkate alındığında koalisyon dönemlerinde savunma harcamaları seçim sonrası yıllarda artış göstermiştir. 2002 sonrası AK Parti iktidar dönemlerinde ise savunma harcamalarında düşme söz konusudur.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

5.2. Seçimler ve Eğitim Harcamalarındaki Gelişmeler

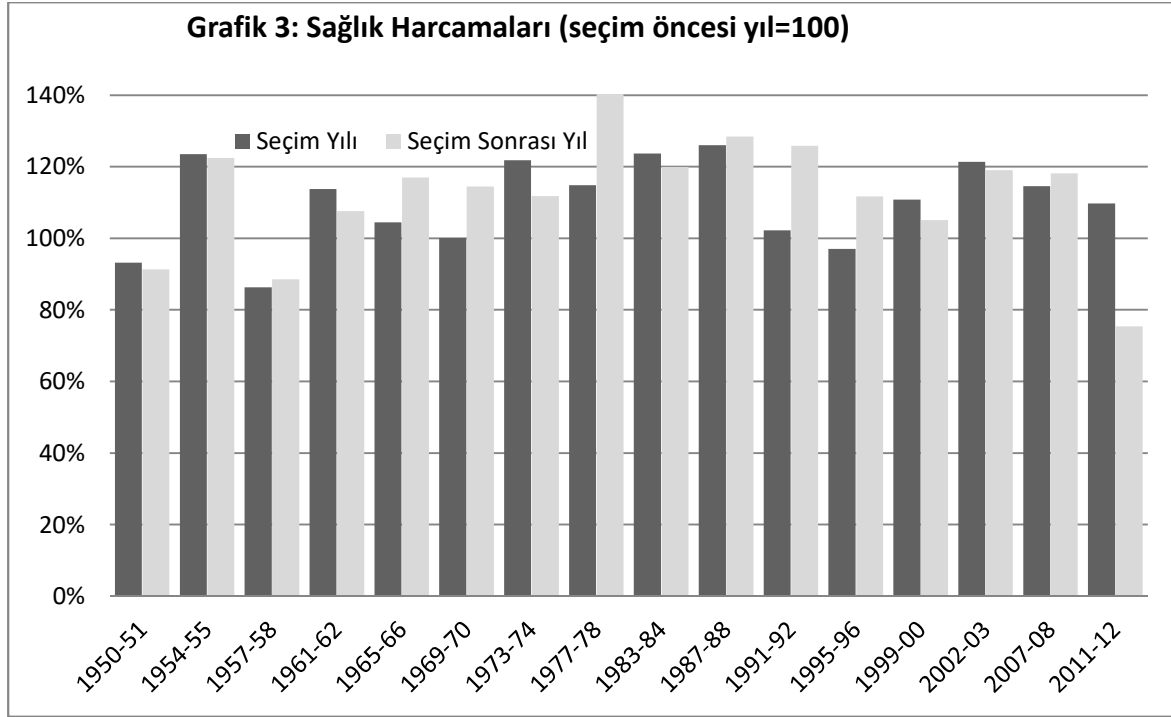
Tablo 2 de eğitim harcamalarındaki seçim yılı ve seçim sonrası yıllardaki gelişmeler gözlenmektedir. Eğitim harcamaları toplumun çok büyük bir bölümünü doğrudan ilgilendirmektedir ve seçimlerden önce oy maksimizasyonu açısından bu harcamalarda artış ve seçim sonrası yılda hızlı düşüş beklenmektedir. Türkiye’deki seçimleri incelediğimizde 1954-55, 1961-62, 1965-66, 1973-74, 1977-78, 1983-84, 1987-88, 1991-92, 1999-2000, 2002-03, 2007-08 ve son olarak 2011-12 yıllarındaki seçimlerde seçim yılı ve seçim sonrası yıllarda eğitim harcamalarında seçim öncesi yıla göre artış söz konusudur. Eğitim harcamalarındaki düzenli artış trendi eğitim harcamalarının seçimlerde bir oy maksimizasyonu amacıyla kullanılmadığını göstermektedir. Bütçesel döngüyü destekleyen seçimler 1950 ve 1957 seçimleri olarak görülebilir.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

5.3. Seçimler ve Sağlık Harcamalarındaki Gelişmeler

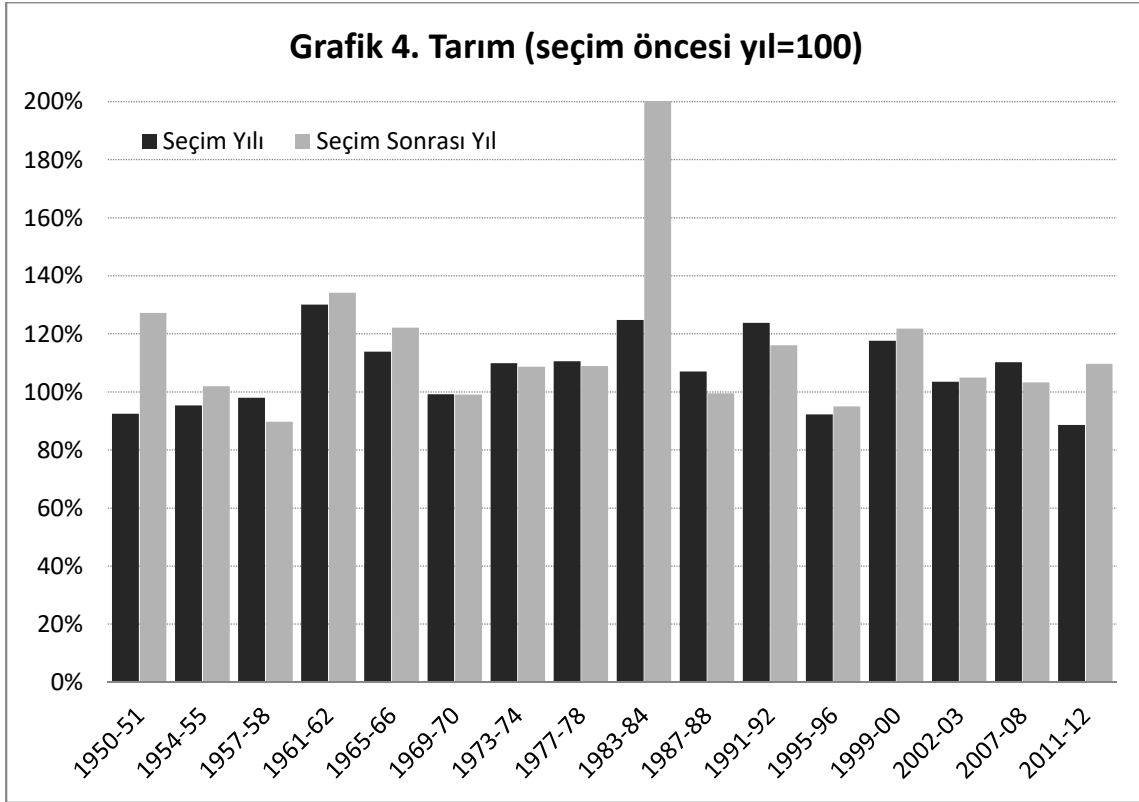
Sağlık seçmen davranışı açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık hizmetlerinin yaygınlığı ve ücretsiz olması seçmen memnuniyeti açısından önem kazanmaktadır. Bu nedenle seçim öncesi yılda sağlık harcamalarının oy maksimizasyonu amacıyla yükseltip seçim sonrasında harcamalarda kısıntı yapması bütçesel döngünün varlığı için geçerlidir. 1950 ve 2011 yılları arasında yapılan seçimlere baktığımızda seçim yılı yada seçim sonrası yıllardan en az birisinden yada ikisinde harcamalarda kısıntı yapılan seçim sayısı dördütdür. Belirgin sağlık harcamalarında kısıntı yapılan seçimler 1950 ve 1957 seçimleri olmuştur. Türkiye’de bütçesel döngü açısından sağlık harcamaları açısından destekleyici bulguya rastlanılmamıştır.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

5.4. Seçimler ve Tarım Harcamalarındaki Gelişmeler

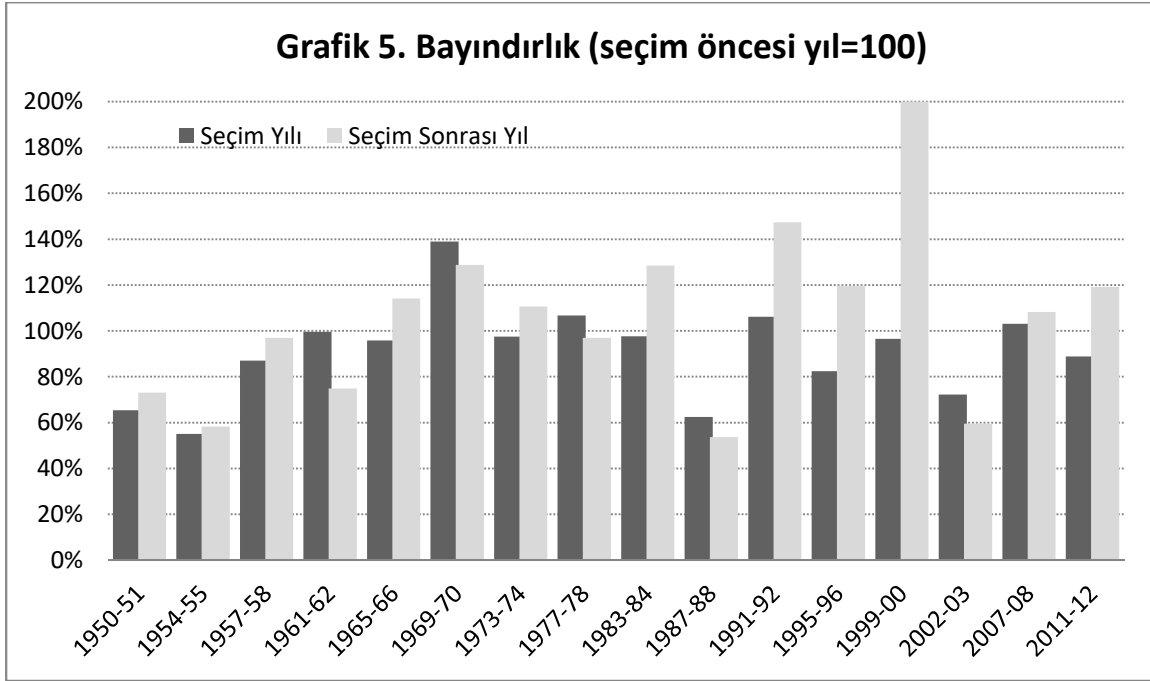
Seçimler açısından önemli diğer bir sektör tarım sektörüdür. Tarımda istihdam edilen nüfus sayısının yüksek oluşu bu kesimi seçimlerde kullanmaya uygun olduğu ve kullanıldığı algısı yaygın bir görüştür. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde bütçenin seçim amaçlı kullanıldığı söylenebilir. 1995 seçimlerinde de seçim ekonomisine yönelik bulgular görülmektedir. 2002 seçimleri ve daha sonraki seçimlerde bütçesel döngülerle ilgili kanıt görülmemektedir.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

5.5. Seçimler ve Bayındırlık Harcamalarındaki Gelişmeler

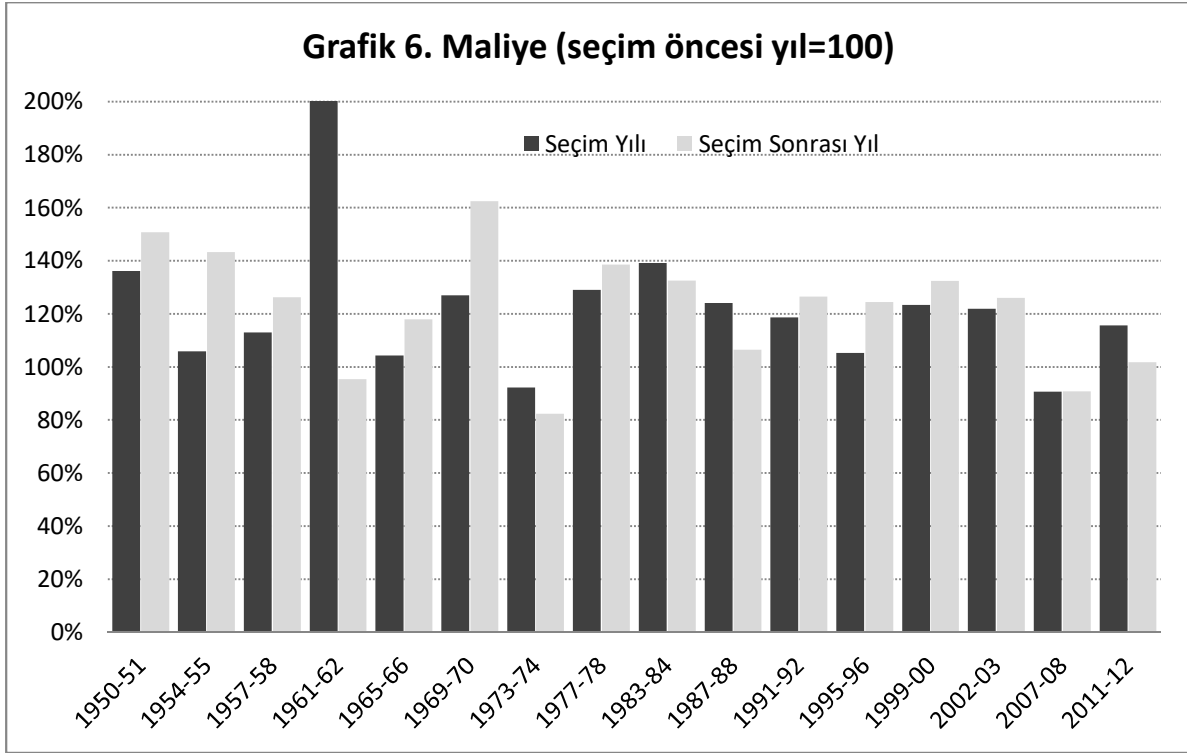
Bütçede yer alan bayındırlık harcamalarının seçim dönemlerindeki harcamalardaki değişimi açısından en belirgin değişiklik bayındırlık harcamalarında görülmektedir ve seçim öncesi harcama seviyelerinde meydana gelen artışlar seçim sonrası bütçe kısıntıları ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bayındırlık harcamalarının seçim dönemlerinde iktidar partilerince kullanıldığına dair bulgular gözlenmektedir. Fakat 2007 ve 2011 seçimlerinde bu bulgular net değildir. 1950, 1954, 1961, 1987 ve 2001 seçimlerinde bu bulgular en üst düzeydedir.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

5.6. Seçimler ve Maliye Bakanlığı Bütçesindeki Gelişmeler

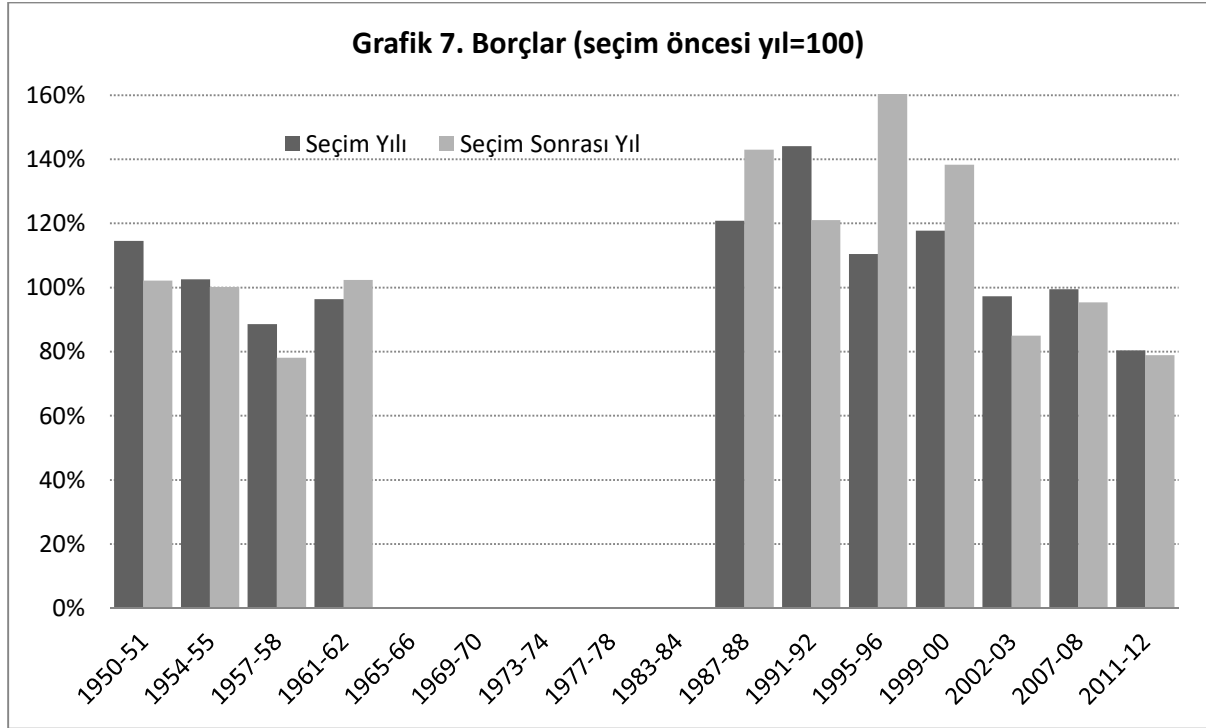
Maliye Bakanlığı bütçesi seçim dönemlerinde değişiklikler göstermektedir. Maliye Bakanlığı bütçesindeki gelişmeler ve seçim sonrasındaki artışlar borç ve faiz ödemelerini de özellikle bazı yıllarda kapsadığından daraltıcı harcamaları temsil etmektedir. Diğer bir deyişle Maliye bakanlığı bütçesindeki seçim yılı ve seçim sonrası yılda ortaya çıkan artışlar bütçesel döngünün ortaya çıkmasına işaret etmektedir. Maliye Bakanlığı bütçesi açısından seçim yıllarına baktığımızda 1973 ve 2007 seçimleri hariç diğer tüm seçimlerde seçim ya da seçim sonrası yılda belirgin maliye bütçesinde artışlar gözlenmiştir. Bu durum iki seçim dışında seçimlerin bütçe üzerindeki etkisine işaret etmektedir.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

5.7. Seçimler ve Bütçedeki Borçlar ve Hazine kalemlerindeki Gelişmeler

Devlet bütçesinde borçlar kalemi 1950, 1954, 1957 ve 1961 seçimlerini kapsayan dönemde borçlar adı altında ayrı bir kalem olarak yer almıştır. Daha sonraki dönemde Maliye bakanlığı bütçesi içine gizlenmiştir. 1987 seçimleri ve daha sonraki seçimlerde ise hazine müsteşarlığı bütçesi içerisinde gösterilmiştir. Seçim öncesi dönemlerde iktidar partisi oylarını maksimize etmek amacıyla harcamalarını artırırken seçim sonrası dönemde borç ve faiz ödeme bütçe açığını küçültme yolunu seçmesi beklenmektedir. 1957 seçimleri hariç 2002 seçimlerine kadar olan seçimlerde seçim sonrasında devletin borç ve faiz ödemelerinde artış olduğu gözlenmektedir. Bu durum 2002 seçimlerine kadar olan dönemde seçim ekonomisinin uygulandığını destekler niteliktedir. 2002, 2007 ve 2011 seçimleri açısından baktığımızda seçim ekonomisini uygulanmadığını iktidar partisinin oylarını maksimize etmek için bütçe üzerinde manipülasyon yapmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Kaynak: TÜİK Seçim İstatistikler Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

6. SONUÇ

Türkiye’de bütçe harcamalarının seçim döneminde oy maksimizasyonu için kullanılıp kullanılmadığı üzerin yapılan bu çalışmada konu ile yapılmış önceki çalışmalar ve bütçe döngüleri teorileri incelenmiştir. Türkiye’de politik bütçe döngülerinin var olup olmadığını analiz etmek için bütçenin en önemli kalemlerinden savunma, eğitim, sağlık tarım, bayındırlık harcamaları incelenmiştir. Ayrıca bu kapsamda Maliye Bakanlığı bütçesi ve borçlarda analiz edilmiştir. Türkiye’de 1950- 2011 arasında yapılan seçimler ile savunma, eğitim ve sağlık harcamaları arasında sistematik bir ilişki gözlenmemiştir. Tarım ve bayındırlık harcamalarında ise, 2002 seçimlerine kadar iktidar partilerince kullanıldığına dair bulgular gözlenmektedir. Yine borç ve faiz ödemelerinde 2002 seçimlerine kadar bir artış gözlenirken, bu tarihten sonra böyle bir artış görülmemiştir. Sonuç olarak, Türkiye ‘de 1950 yılından itibaren yapılan seçimlerde politik bütçe döngüsünün etkilerine rastlanırken son yıllara doğru bu etkilerin ortadan kalktığını görüyoruz.

KAYNAKÇA

- AKÇORAOĞLU, ALPASLAN VE FUNDA YURDAKUL, (2004) “Siyasal. Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 59, Sayı: 1.
- ALCOE, GLEN. (2001) “Economic Theories of Voting and the Political Business Cycle: A Cross- National Comparative Analysis.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. University Of Essex, 2001.
- ALESİNA, ALBERTO, (1991) Nouriel Roubini ve Gerald Cohen. “Macroeconomic Policy and Elections in OECD Democracies” *NBER Working Paper Series* 3830, Eylül 1991.
- ALESINA, ALBERTO AND NOURIEL ROUBINI. (1992) “Political Cycles in OECD Economies”, *Review of Economic Studies* 59: 663-688.
- ALESİNA, ALBERTO, NOURİEL ROUBİNİ VE GERALD COHEN. (1997) *Political Cycles and the Macroeconomy*. Cambridge: ABD, MIT pres.
- BALEİRAS, RUI NUNO. (1997) “Electoral Defeats and Local Political Expenditure Cycles”, *Economic Letters* 56: 201-207.
- BUCHANAN, J. M., VE TULLOCK, G. (1962) *The Calculus of Consent*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press,
- GAUTIER, LUIS. (2003) “Political Business Cycles: A Theoretical Appraisal”, *Ceteris Paribus*, vol. 3 [www.ceterisparibus.upm.edu\(...\)](http://www.ceterisparibus.upm.edu(...))
- GARATT, DEAN. (1998) “An Analysis of Political Business Cycle Theory and its Relationship with the New Political Macroeconomics”, www.ideas.repec.org
- KALKINMA BAKANLIĞI. (2014) Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Tablo 1.9. 1924-2010 Sektörel Büyüme Hızları ve GSYH Deflatörü, erişim tarihi 10.02.2014 <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx>
- KUZU YASEMİN. (2001) “Türkiye Ekonomisinde Politik Devresel Hareketler”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MALİYE BAKANLIĞI. (2014) Kuruluşlar İtibarıyla Başlangıç, Yılsonu Ödenekleri Ve Harcamalar 1924-2012 erişim tarihi 10.02.2014 <http://www.bumko.gov.tr/TR,4461/butce-gider-gelir-gerceklesmeleri-1924-2012.html>
- NORDHAUS, WILLIAM.” (1975) The Political Business Cycle “*The Review of Economic Studies* 42, 2: 169-190.
- NORDHAUS, WILLIAM. (1989) “Alternative Approaches to the Political Business Cycle”, *Brookings Paper on Economic Activity*, Cilt 1, sayı 2.
- ONUR, SARA. (2002) “Politik Bütçe Döngüleri ve Türkiye Ekonomisi (1975-2000)”, *Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi* 11,2: 85-126.
- ONUR, SARA. (2002) “Politik Bütçe Döngüleri Bağlamında İç ve Dış Borçlanmanın Devlet Bütçesi Üzerindeki Etkisi”, *Ekonomi ve Toplum*. 5, 2: www.isguc.org.
- PERSSON VE TABELLINI. (1994) *Monetary and Fiscal Policy Volume 2 Politics* MIT
- ROGOFF KENNETH VE ANNE SIBERT (1988) “Election and Macroeconomic Policy Cycles”, *The Review of Economic Studies*. Cilt: 55, Sayı 1:, s.1-16.

ROGOFF, KENNETH. (1990) “Equilibrium Political Budget Cycles” *The American Economic Review* 80, 1: 21-36.

SAYAN SERDAR VE HAKAN BERUMENT. (1997) “Türkiye’de Siyaset Ekonomik Popülizm ve Hükümetler”, *Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi* 15,2, 1997, s. 171-185.